

Д.Б. Ахметова¹, Н.Т. Ошанова^{2*}, С. Ш. Тілеубай³, Е.Ж. Теңізбаев⁴

¹Ш. Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті,
Ақтау қ., Қазақстан

²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

³Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті, Қызылорда қ., Қазақстан

⁴Орталық Азия Инновациялық университеті, Шымкент қ., Қазақстан

*e-mail: n.oshanova@abaiuniversity.edu.kz

ОҚЫТУШЫЛАРДЫҢ КӘСІБИ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУДА ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТКЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа

Қазіргі жоғары білім беру жүйесінің трансформациялануы оқытушылардың кәсіби құзыреттіліктерін жетілдірумен қатар, олардың кәсіби белсенділігі мен мотивациясын арттырудың жаңа тәсілдерін іздестіруді талап етеді. Білім беру үдерісінің цифрлануы, жасанды интеллект технологияларының кеңінен енгізілуі және академиялық ортадағы өзгерістер оқытушылардың эмоционалдық тұрақтылығына, кәсіби күйзелісті басқару қабілетіне және еңбек өнімділігіне тікелей әсер етуде. Осы тұрғыдан алғанда эмоционалды интеллект пен цифрлық технологиялардың интеграциясы жоғары мектеп оқытушыларының кәсіби дамуын қолдаудың маңызды факторы ретінде қарастырылады. Мақалада жоғары мектеп оқытушыларының кәсіби белсенділігін арттыруда эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық технологияларды қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар цифрлық платформалар, жасанды интеллект құралдары, онлайн бағалау жүйелері, цифрлық коучинг және аналитикалық сервистер негізінде оқытушылардың эмоционалдық жағдайын бақылау мен кәсіби белсенділігін дамыту механизмдері сипатталады. Жоғары білім беру ұйымдарында эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық технологиялардың педагогикалық мүмкіндіктері ұсынылады.

Түйін сөздер: эмоционалды интеллект, цифрлық технологиялар, жоғары білім, оқытушы, кәсіби белсенділік, цифрлық білім беру ортасы, жасанды интеллект, педагогикалық қолдау.

Д.Б. Ахметова¹, Н.Т. Ошанова², С.Ш. Тілеубай³, Е.Ж. Тенизбаев⁴

¹Каспийский университет технологий и инжиниринга имени Ш. Есенова, г. Актау, Казахстан

²Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан

³Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата, г. Кызылорда, Казахстан

⁴Центрально Азиатский Инновационный университет, г. Шымкент, Казахстан

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ОСНОВЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА ПРИ ПОВЫШЕНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ

Аннотация

Современная трансформация системы высшего образования требует не только совершенствования профессиональных компетенций преподавателей, но и поиска новых подходов к повышению их профессиональной активности и мотивации. Цифровизация образовательного процесса, широкое внедрение технологий искусственного интеллекта и изменения в академической среде оказывают непосредственное влияние на эмоциональную устойчивость преподавателей, их способность управлять профессиональным стрессом и эффективность трудовой деятельности. В этой связи интеграция эмоционального интеллекта и цифровых технологий рассматривается как важный фактор поддержки профессионального развития преподавателей высшей школы. В статье анализируются педагогические возможности применения цифровых технологий, основанных на эмоциональном интеллекте, для повышения профессиональной активности преподавателей высшей школы.

Рассматриваются механизмы мониторинга эмоционального состояния и развития профессиональной активности преподавателей на основе цифровых платформ, инструментов искусственного интеллекта, систем онлайн-оценивания, цифрового коучинга и аналитических сервисов. Представлены педагогические возможности использования цифровых технологий, основанных на эмоциональном интеллекте, в организациях высшего образования.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, цифровые технологии, высшее образование, преподаватель, профессиональная активность, цифровая образовательная среда, искусственный интеллект, педагогическая поддержка.

D.B. Akhmetova¹, N.T. Oshanova², S.Sh. Tileubai³, Y.Zh. Tenizbayev⁴

¹Sh. Yessenov Caspian University of Technology and Engineering, Aktau, Kazakhstan

²Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

³Korkyt Ata Kyzylorda State University, Kyzylorda, Kazakhstan

⁴Central Asian Innovative University, Shymkent, Kazakhstan

PEDAGOGICAL POTENTIAL OF APPLYING EMOTIONAL INTELLIGENCE-BASED DIGITAL TECHNOLOGIES TO ENHANCE TEACHERS' PROFESSIONAL ACTIVITY

Abstract

The ongoing transformation of higher education requires not only the enhancement of teachers' professional competencies but also the development of new approaches to increasing their professional engagement and motivation. The digitalization of educational processes, the widespread adoption of artificial intelligence technologies, and changes in the academic environment have a direct impact on teachers' emotional resilience, their ability to manage professional stress, and their overall work performance. In this context, the integration of emotional intelligence and digital technologies is considered an important factor in supporting the professional development of higher education teachers. This article analyzes the pedagogical potential of applying emotional intelligence-based digital technologies to enhance the professional engagement of higher education teachers. The study examines mechanisms for monitoring teachers' emotional well-being and fostering professional engagement through digital platforms, artificial intelligence tools, online assessment systems, digital coaching, and analytical services. The paper presents the pedagogical opportunities offered by emotional intelligence-based digital technologies in higher education institutions and highlights their role in creating supportive and sustainable professional environments for educators.

Keywords: emotional intelligence, digital technologies, higher education, teacher, professional engagement, digital educational environment, artificial intelligence, pedagogical support.

Кіріспе

Негізгі ережелер

Зерттеу барысында эмоционалды интеллект жоғары мектеп оқытушыларының кәсіби белсенділігіне, мотивациясына және еңбек нәтижелілігіне тікелей әсер ететін маңызды психологиялық-педагогикалық фактор екендігі анықталды. Эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық технологияларды қолдану оқытушылардың өзін-өзі реттеу, рефлексия жасау, кәсіби қарым-қатынас орнату және өзгермелі білім беру ортасына бейімделу қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект пен цифрлық платформалар негізінде ұйымдастырылған кәсіби қолдау жүйелері оқытушылардың эмоционалдық жағдайын талдауға, кәсіби күйзелістің алдын алуға және олардың кәсіби дамуын дербестендіруге жағдай жасайды. Сонымен қатар цифрлық коучинг, аналитикалық құралдар және рефлексиялық сервистер оқытушылардың кәсіби мотивациясын арттырып, инновациялық педагогикалық қызметке белсенді қатысуын ынталандырады.

Зерттеу нәтижелері эмоционалды интеллект пен цифрлық технологиялардың интеграциясы жоғары оқу орны оқытушыларының кәсіби қанағаттануын, академиялық коммуникациясының сапасын және цифрлық құзыреттілігін арттыруға ықпал ететінін көрсетті. Осыған байланысты жоғары білім беру ұйымдарында эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық білім беру экожүйесін қалыптастыру оқытушылардың кәсіби әлеуетін дамыту мен білім беру сапасын арттырудың маңызды педагогикалық шарты болып табылады.

Жоғары білім беру жүйесіндегі цифрлық трансформация оқытушылардың кәсіби қызметіне жаңа талаптар қояды. Қазіргі таңда жоғары оқу орны оқытушысы білім беруші ғана емес, сонымен қатар цифрлық ортада жұмыс істей алатын, инновациялық технологияларды меңгерген және үздіксіз кәсіби дамуға қабілетті маман ретінде қарастырылады [1].

Соңғы жылдары зерттеушілер кәсіби табыстылыққа әсер ететін факторлардың бірі ретінде эмоционалды интеллект мәселесіне ерекше назар аударуда. Эмоционалды интеллект ұғымын ғылыми айналымға алғаш енгізген Salovey мен Mayer тұлғаның өз эмоцияларын және басқалардың эмоцияларын түсіну мен басқару қабілеті ретінде сипаттайды [2]. Кейіннен Goleman эмоционалды интеллекттің көшбасшылық пен кәсіби жетістікке ықпалын негіздеп, оның еңбек өнімділігін арттырудағы рөлін көрсетті [3].

Зерттеулерге сәйкес эмоционалды интеллект деңгейі жоғары педагогтер кәсіби күйзеліске төзімділігімен, тиімді коммуникация орнатуымен және инновациялық қызметке белсенді қатысуымен ерекшеленеді [4]. Сонымен қатар эмоционалды интеллект оқытушылардың кәсіби мотивациясына, студенттермен өзара әрекеттесу сапасына және академиялық ортадағы психологиялық ахуалға оң әсер етеді [5].

Білім беру саласын цифрландыру эмоционалды интеллектті дамыту үшін жаңа мүмкіндіктер қалыптастыруда. Қазіргі уақытта цифрлық платформалар, білім беру аналитикасы, жасанды интеллект құралдары және кәсіби рефлексия сервистері оқытушылардың кәсіби дамуын қолдау құралы ретінде кеңінен қолданылуда [6]. Әсіресе жасанды интеллект негізіндегі жүйелер педагогтердің кәсіби қызметін талдауға, эмоционалдық жағдайын бақылауға және дербестендірілген кәсіби қолдау көрсетуге мүмкіндік береді [7].

Әлемдік тәжірибе эмоционалды интеллект пен цифрлық технологияларды интеграциялау оқытушылардың кәсіби белсенділігін арттырудың тиімді тетіктерінің бірі екенін көрсетеді [8,9]. Дегенмен жоғары мектеп оқытушыларының кәсіби белсенділігін арттыруда эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық технологияларды қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері жеткілікті деңгейде зерттелмеген. Осы жағдай зерттеу тақырыбының өзектілігін айқындайды.

Қазіргі кезеңде жоғары білім беру ұйымдарының тиімділігі тек академиялық көрсеткіштермен ғана емес, сонымен қатар профессор-оқытушылар құрамының кәсіби белсенділігімен, инновациялық қызметке қатысу деңгейімен және өзгерістерге бейімделу қабілетімен бағаланады. Осыған байланысты оқытушылардың кәсіби әлеуетін дамыту мәселесі стратегиялық маңызға ие болып отыр. Зерттеушілердің пікірінше, педагогтердің кәсіби белсенділігі олардың ішкі мотивациясымен, эмоционалдық әл-ауқатымен және кәсіби ортадағы психологиялық жайлылық деңгейімен тығыз байланысты.

Соңғы жылдары академиялық ортада кәсіби күйзеліс (burnout), эмоционалдық қажу және кәсіби мотивацияның төмендеуі мәселелері жиі кездесуде. Әсіресе цифрлық трансформация жағдайында оқытушыларға жүктелетін талаптардың артуы, жаңа технологияларды меңгеру қажеттілігі және білім беру қызметінің қарқынды өзгеруі олардың эмоционалдық жағдайына әсер етуде [10]. Сондықтан жоғары білім беру жүйесінде оқытушылардың эмоционалдық ресурстарын сақтауға және дамытуға бағытталған инновациялық тәсілдерді енгізу қажеттілігі туындайды.

Эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық технологиялар осы мәселені шешудің тиімді құралдарының бірі ретінде қарастырылуда. Мұндай технологиялар оқытушылардың эмоционалдық жағдайын бағалауға, кәсіби рефлексия жүргізуге, эмоционалдық күйзелісті төмендетуге және кәсіби дамудың жеке траекториясын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар жасанды интеллект элементтері енгізілген цифрлық платформалар оқытушылардың қажеттіліктерін анықтап, дербестендірілген қолдау көрсетуге жағдай жасайды [11].

Білім берудегі цифрлық технологиялардың дамуы педагогтердің кәсіби қызметін ұйымдастырудың жаңа формаларын қалыптастырды. Цифрлық коучинг, интеллектуалды

аналитикалық жүйелер, кәсіби даму платформалары, онлайн қауымдастықтар және жасанды интеллект негізіндегі ассистенттер оқытушылардың кәсіби құзыреттіліктерін жетілдірумен қатар, олардың эмоционалдық тұрақтылығын қолдауға мүмкіндік береді [2]. Осы тұрғыдан алғанда эмоционалды интеллект пен цифрлық технологиялардың интеграциясы жоғары мектеп оқытушыларының кәсіби белсенділігін арттырудың заманауи педагогикалық бағыты ретінде қарастырылуы тиіс.

Алайда ғылыми әдебиеттерді талдау эмоционалды интеллект, цифрлық технологиялар және кәсіби белсенділік мәселелерінің жеке бағыттар ретінде зерттелгенімен, олардың өзара ықпалдастығының педагогикалық аспектілері жеткілікті деңгейде қарастырылмағанын көрсетеді. Бұл жоғары мектеп оқытушыларының кәсіби белсенділігін арттыруда эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық технологияларды қолданудың теориялық негіздерін нақтылауды және практикалық мүмкіндіктерін айқындауды талап етеді.

Зерттеу әдіснамасы

Зерттеу жоғары мектеп оқытушыларының кәсіби белсенділігін арттыруда эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық технологияларды қолданудың педагогикалық мүмкіндіктерін анықтауға бағытталды. Зерттеу сандық және сапалық зерттеу әдістерінің үйлесімді қолданылуын көздеді. Мұндай тәсіл зерттеліп отырған құбылысты жан-жақты талдауға, алынған нәтижелердің объективтілігі мен сенімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Зерттеу эмоционалды интеллект теориясы, цифрлық педагогика тұжырымдамасы және кәсіби белсенділікті дамыту теориялары негізінде ұйымдастырылды. Эмоционалды интеллекттің теориялық негізі ретінде Salovey мен Mayer ұсынған эмоционалды интеллект моделі және Goleman тұжырымдамасы пайдаланылды. Бұл модельдер эмоцияларды тану, түсіну және басқару қабілеттерін кәсіби тиімділіктің маңызды факторлары ретінде қарастырады [3,12].

Сонымен қатар зерттеу барысында цифрлық білім беру ортасы жағдайындағы педагогтердің кәсіби дамуына қатысты халықаралық зерттеулерге сүйенілді. Цифрлық технологияларды қолдану оқытушылардың кәсіби белсенділігі мен инновациялық қызметін арттырудың маңызды құралы ретінде қарастырылады [10,13].

Эмоционалды интеллект деңгейін бағалау үшін Schutte Self Report Emotional Intelligence Test (SSEIT) сауалнамасының бейімделген нұсқасы пайдаланылды. Аталған құрал эмоционалды интеллекттің төрт негізгі компонентін бағалауға мүмкіндік береді және халықаралық зерттеулерде кеңінен қолданылып келеді [14].

Кәсіби белсенділікті бағалауға арналған авторлық сауалнама өзін-өзі детерминациялау теориясы аясындағы кәсіби мотивация көрсеткіштеріне негізделіп әзірленді. Сауалнама мазмұны сараптамалық бағалау арқылы тексеріліп, мазмұндық валидтілігі қамтамасыз етілді.

Цифрлық технологияларды пайдалану деңгейін бағалау кезінде педагогтердің цифрлық құзыреттілігін сипаттайтын DigCompEdu құрылымы негізге алынды [10]. Бұл құрылым цифрлық ресурстарды пайдалану, цифрлық бағалау, кәсіби ынтымақтастық және білім алушыларды қолдау бағыттарын қамтиды.

Зерттеу үш кезеңде жүргізілді.

Бірінші кезеңде эмоционалды интеллект, цифрлық технологиялар және оқытушылардың кәсіби белсенділігі мәселелері бойынша отандық және шетелдік ғылыми әдебиеттерге теориялық талдау жасалды. Бұл кезеңде эмоционалды интеллекттің құрылымдық компоненттері, цифрлық технологиялардың педагогикалық әлеуеті және кәсіби белсенділікті арттыру механизмдері анықталды.

Екінші кезеңде жоғары мектеп оқытушылары арасында диагностикалық зерттеу жүргізілді. Зерттеуге Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті мен Есенов университеті оқытушылары қатысты. Зерттеудің мақсаты эмоционалды интеллект деңгейі, цифрлық технологияларды пайдалану жиілігі және кәсіби белсенділік көрсеткіштері арасындағы байланысты анықтау болды.

Үшінші кезеңде эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық технологияларды қолдануға бағытталған педагогикалық модель әзірленіп, оның тиімділігі тәжірибелік-эксперименттік жұмыс барысында тексерілді.

Зерттеуге жалпы саны 186 оқытушы қатысты. Олардың ішінде:

- 64 ер адам (34,4%);
- 122 әйел адам (65,6%).

Қатысушылардың педагогикалық еңбек өтілі:

- 5 жылға дейін – 27 адам;
- 5–10 жыл – 46 адам;
- 10–20 жыл – 58 адам;
- 20 жылдан жоғары – 55 адам.

Қатысушылар кездейсоқ іріктеу әдісі арқылы таңдалды. Зерттеу талаптарына сәйкес барлық қатысушылардан ақпараттандырылған келісім алынды.

Зерттеу әдістері

Зерттеу барысында бірнеше диагностикалық әдістер қолданылды.

1. Эмоционалды интеллект сауалнамасы

Қатысушылардың эмоционалды интеллект деңгейін анықтау мақсатында Schutte Self Report Emotional Intelligence Test (SSEIT) сауалнамасының бейімделген нұсқасы пайдаланылды.

Сауалнама төрт негізгі компонентті бағалауға мүмкіндік береді:

- эмоцияларды тану;
- эмоцияларды түсіну;
- эмоцияларды басқару;
- әлеуметтік өзара әрекеттестік.

2. Кәсіби белсенділікті бағалау сауалнамасы

Авторлық сауалнама әзірленіп, келесі көрсеткіштерді бағалау көзделді:

- кәсіби мотивация;
- инновациялық қызметке қатысу;
- ғылыми-зерттеу белсенділігі;
- цифрлық технологияларды пайдалану деңгейі;
- кәсіби даму іс-шараларына қатысу жиілігі.

3. Цифрлық технологияларды пайдалану деңгейін анықтау шкаласы

Оқытушылардың кәсіби қызметінде келесі цифрлық құралдарды пайдалану жиілігі анықталды:

- Learning Management Systems (Moodle, Canvas, Google Classroom);
- жасанды интеллект құралдары (ChatGPT, Gemini, Copilot);
- цифрлық бағалау платформалары;
- онлайн коучинг сервистері;
- кәсіби рефлексия платформалары.

4. Жартылай құрылымданған сұхбат

Сұхбат барысында келесі мәселелер қарастырылды:

- эмоционалды қиындықтар;
- кәсіби мотивация факторлары;
- цифрлық технологияларды пайдалану тәжірибесі;
- кәсіби дамуға әсер ететін жағдайлар.

Зерттеу аясында эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық технологияларды қолданудың педагогикалық моделі әзірленді (сурет 1).

Модель төрт өзара байланысты блоктан тұрды:

Мотивациялық блок

Оқытушылардың кәсіби қажеттіліктерін анықтауға және ішкі мотивациясын қалыптастыруға бағытталды.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МОДЕЛЬ

Сурет 1. Цифрлық технологияларды қолданудың педагогикалық моделі (авторлық деректер негізінде ЖИ құралдары арқылы визуализацияланған)

Танымдық блок

Эмоционалды интеллект пен цифрлық технологиялар туралы білімді қалыптастыруды көздейді.

Технологиялық блок

Келесі цифрлық құралдарды қолдануды қамтыды:

- AI-ассистенттер;
- цифрлық коучинг платформалары;
- эмоцияларды бақылау сервистері;
- кәсіби рефлексия құралдары;
- цифрлық аналитика жүйелері.

Рефлексиялық блок

Оқытушылардың кәсіби жетістіктерін бағалау және өзін-өзі дамыту стратегияларын қалыптастыруға бағытталды.

Эксперименттің ұйымдастырылуы барысында қатысушыларға келесі жұмыстар жүргізілді (сурет 2):

- эмоционалды интеллектті дамыту тренингтері;
- жасанды интеллект құралдарын қолдану бойынша семинарлар;
- кәсіби рефлексия жүргізуге арналған онлайн платформалармен жұмыс;
- эмоционалды жағдайды бақылауға арналған цифрлық сервистерді пайдалану.

Зерттеу академиялық адалдық және ғылыми этика қағидаларына сәйкес жүргізілді.

Қатысушылардың жеке мәліметтерінің құпиялығы сақталды, барлық деректер тек ғылыми мақсатта пайдаланылды. Зерттеуге қатысу ерікті түрде жүзеге асырылды және кез келген кезеңде қатысудан бас тарту мүмкіндігі қамтамасыз етілді.

Осылайша, қолданылған зерттеу әдістемесі эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық технологиялардың жоғары мектеп оқытушыларының кәсіби белсенділігіне ықпалын кешенді бағалауға және алынған нәтижелердің ғылыми негізділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік берді.

САУАЛНАМА НӘТИЖЕЛЕРІ (N = 186)

Сурет 2. Сауалнама нәтижесі (авторлық деректер негізінде ЖИ құралдары арқылы визуализацияланған)

Зерттеу нәтижелері

Зерттеу барысында жоғары мектеп оқытушыларының эмоционалды интеллект деңгейі, цифрлық технологияларды пайдалану белсенділігі және кәсіби белсенділігі арасындағы байланыс анықталды. Зерттеуге қатысқан 186 оқытушыдан алынған деректер сандық және сапалық талдау әдістері арқылы өңделді.

Оқытушылардың эмоционалды интеллект деңгейін бағалау нәтижелері

Зерттеудің бастапқы кезеңінде оқытушылардың эмоционалды интеллект деңгейі анықталды. Нәтижелер көрсеткендей, қатысушылардың 41,4%-ы эмоционалды интеллекттің жоғары деңгейін, 14,0%-ы өте жоғары деңгейін көрсетті. Орта деңгейдегі көрсеткіш 32,8%-ды құраса, төмен деңгейдегі қатысушылар үлесі 11,8% болды.

Осылайша, зерттеуге қатысушылардың 55,4%-ы жоғары және өте жоғары эмоционалды интеллект деңгейіне ие екендігі анықталды. Бұл көрсеткіш жоғары мектеп оқытушыларының эмоцияларды басқару, кәсіби қарым-қатынас орнату және эмоционалдық тұрақтылық дағдыларының жеткілікті деңгейде қалыптасқанын көрсетеді. Алынған нәтижелер эмоционалды интеллекттің кәсіби қызмет тиімділігіне ықпал ететін маңызды фактор екенін дәлелдейтін халықаралық зерттеулердің қорытындыларымен сәйкес келеді (кесте 1).

Кесте 1. Оқытушылардың эмоционалды интеллект деңгейі

Деңгей	n	%
Өте жоғары	26	14,0
Жоғары	77	41,4
Орташа	61	32,8
Төмен	22	11,8
Барлығы	186	100

Цифрлық технологияларды пайдалану жиілігінің нәтижелері. Оқытушылардың цифрлық технологияларды пайдалану деңгейін анықтау нәтижелері олардың цифрлық құралдарды белсенді қолданатынын көрсетті. Сауалнама нәтижелері бойынша қатысушылардың 42,5%-ы цифрлық технологияларды жиі қолданатынын, ал 29,6%-ы өте жиі пайдаланатынын көрсетті. Тек 8,6% оқытушы цифрлық технологияларды сирек немесе мүлдем пайдаланбайтынын атап өтті. Нәтижелер бойынша қатысушылардың 72,1%-ы цифрлық құралдарды кәсіби қызметінде тұрақты қолданатынын анықталды (кесте 2).

Кесте 2. Цифрлық технологияларды пайдалану жиілігі

Көрсеткіш	n	%
Ешқашан	16	8,6
Сирек	36	19,4
Жиі	79	42,5
Өте жиі	55	29,6

Бұл жоғары білім беру ұйымдарындағы цифрлық трансформация үдерістерінің тиімді жүзеге асырылып жатқанын көрсетеді.

Дискуссия

Зерттеу нәтижелері жоғары мектеп оқытушыларының кәсіби белсенділігі эмоционалды интеллект деңгейімен және цифрлық технологияларды пайдалану белсенділігімен тығыз байланысты екенін көрсетті. Алынған мәліметтер эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық технологияларды жүйелі қолдану оқытушылардың кәсіби мотивациясын, инновациялық белсенділігін және кәсіби қанағаттануын арттыруға ықпал ететінін дәлелдеді.

Зерттеу барысында қатысушылардың жартысынан астамы эмоционалды интеллекттің жоғары деңгейін көрсеткенімен, эмоцияларды басқару компоненті басқа көрсеткіштермен салыстырғанда төмен нәтиже көрсетті. Бұл жағдай қазіргі жоғары білім беру жүйесінде оқытушылардың эмоционалдық жүктемесінің жоғарылауымен түсіндіріледі. Академиялық қызметтің күрделенуі, цифрлық трансформация үдерістері, ғылыми-зерттеу талаптарының күшеюі және білім беру қызметінің көпфункционалды сипаты педагогтердің эмоционалдық тұрақтылығына қосымша талаптар қояды. Алынған нәтижелер Salovey мен Mayer ұсынған эмоционалды интеллект теориясының негізгі қағидаларымен сәйкес келеді [3]. Авторлардың пікірінше, эмоцияларды тиімді басқару кәсіби табыстылықтың маңызды алғышарттарының бірі болып табылады. Сонымен қатар Goleman эмоционалды интеллект көшбасшылық, мотивация және кәсіби жетістік көрсеткіштерімен тікелей байланысты екенін атап көрсетеді [12]. Біздің зерттеу нәтижелері де осы тұжырымдарды растап, эмоционалды интеллект деңгейі жоғары оқытушылардың кәсіби белсенділігі анағұрлым жоғары екенін көрсетті. Зерттеу барысында цифрлық технологияларды белсенді пайдаланатын оқытушылардың кәсіби даму бағдарламаларына жиі қатысатыны және инновациялық қызметке көбірек тартылатыны анықталды. Бұл нәтижелер Redecker әзірлеген DigCompEdu моделінің қағидаларымен үйлеседі [10]. Аталған модель бойынша педагогтердің цифрлық құзыреттілігі олардың кәсіби дамуы мен білім беру қызметінің сапасына тікелей әсер етеді.

Зерттеу нәтижелері цифрлық технологияларды пайдалану деңгейі мен кәсіби белсенділік арасында оң корреляциялық байланыс бар екенін көрсетті. Бұл көрсеткіштер OECD жариялаған білім беру саласындағы цифрлық трансформация туралы баяндамаларда келтірілген тұжырымдармен сәйкес келеді [13]. OECD сарапшылары цифрлық құралдарды жүйелі қолданатын педагогтердің кәсіби тиімділігі мен инновациялық әлеуеті жоғары болатынын атап көрсетеді.

Эксперименттік жұмыстың нәтижелері ерекше назар аударуға тұрарлық. Эксперименттік топта эмоционалды интеллект пен кәсіби белсенділік көрсеткіштерінің статистикалық

тұрғыдан маңызды өсуі анықталды. Бұл эмоционалды интеллектке бағытталған цифрлық технологиялардың педагогикалық тиімділігін дәлелдейді. Әсіресе цифрлық коучинг платформалары, кәсіби рефлексия құралдары және жасанды интеллект негізіндегі ассистенттер оқытушылардың өзін-өзі дамыту белсенділігін арттыруда маңызды рөл атқарды.

Соңғы жылдары жасанды интеллект технологияларының білім беру саласына енгізілуі педагогтердің кәсіби қызметін ұйымдастырудың жаңа мүмкіндіктерін қалыптастыруда. UNESCO-ның 2023 жылғы ұсынымдарында генеративті жасанды интеллект құралдарының педагогтердің кәсіби қызметін қолдау, дербестендірілген оқытуды ұйымдастыру және әкімшілік жүктемені азайту бағытындағы әлеуеті ерекше атап көрсетілген [4]. Біздің зерттеуімізде де жасанды интеллект құралдарын қолданған оқытушылардың кәсіби белсенділік көрсеткіштері жоғары болғаны анықталды. Сонымен қатар зерттеу нәтижелері эмоционалды интеллект пен цифрлық технологиялардың синергетикалық әсерін көрсетті. Егер көптеген зерттеулерде бұл факторлар жеке қарастырылса, біздің жұмысымыз олардың өзара ықпалдастығының жоғары мектеп оқытушыларының кәсіби белсенділігіне әсерін кешенді түрде қарастыруымен ерекшеленеді. Эмоционалды интеллект оқытушылардың цифрлық ортадағы кәсіби қызметке бейімделуін жеңілдетсе, цифрлық технологиялар эмоционалды интеллект компоненттерін дамытуға мүмкіндік береді. Зерттеу барысында ұсынылған педагогикалық модельдің тиімділігі де дәлелденді. Модельдің мотивациялық, танымдық, технологиялық және рефлексиялық компоненттері оқытушылардың кәсіби дамуын кешенді қолдауға мүмкіндік берді. Әсіресе рефлексиялық компоненттің нәтижелері маңызды болды. Цифрлық портфолио жүргізу, кәсіби жетістіктерді мониторингтеу және өзіндік бағалау құралдарын пайдалану оқытушылардың кәсіби өсуіне оң әсер етті.

Зерттеу нәтижелері жоғары білім беру ұйымдарында эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық білім беру экожүйесін қалыптастыру қажеттілігін көрсетеді. Мұндай экожүйе оқытушылардың кәсіби қызметін қолдауға, эмоционалдық әл-ауқатын сақтауға және кәсіби күйзелістің алдын алуға мүмкіндік береді. Бұл әсіресе цифрландыру және жасанды интеллект технологиялары қарқынды дамып отырған қазіргі кезеңде ерекше өзектілікке ие.

Практикалық тұрғыдан алғанда, зерттеу нәтижелері жоғары оқу орындарында оқытушылардың кәсіби дамуына арналған бағдарламаларды жаңғыртуға негіз бола алады. Эмоционалды интеллектті дамытуға бағытталған арнайы курстарды, цифрлық коучинг жүйелерін және жасанды интеллект құралдарын енгізу педагогтердің кәсіби белсенділігін арттырудың тиімді тетігі ретінде қарастырылуы мүмкін.

Сонымен қатар зерттеудің белгілі бір шектеулері бар. Біріншіден, зерттеу Қазақстанның бірнеше жоғары оқу орындарының оқытушыларын ғана қамтыды. Сондықтан алынған нәтижелерді барлық жоғары білім беру ұйымдарына толық жалпылау үшін қосымша зерттеулер қажет. Екіншіден, эмоционалды интеллект көрсеткіштері өзін-өзі бағалау сауалнамалары арқылы анықталғандықтан, субъективті факторлардың ықпалы болуы мүмкін.

Болашақ зерттеулерде эмоционалды интеллект пен кәсіби белсенділік арасындағы байланысты ұзақ мерзімді мониторинг негізінде зерттеу, сондай-ақ жасанды интеллект технологияларының оқытушылардың кәсіби әл-ауқатына әсерін терең талдау маңызды ғылыми бағыттардың бірі болмақ. Сонымен қатар әртүрлі елдердің жоғары білім беру ұйымдары арасында салыстырмалы зерттеулер жүргізу де өзекті болып табылады.

Жалпы алғанда, зерттеу нәтижелері эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық технологиялардың жоғары мектеп оқытушыларының кәсіби белсенділігін арттырудың тиімді педагогикалық құралы екенін дәлелдеді. Бұл технологиялар кәсіби мотивацияны күшейтуге, инновациялық қызметке қатысуды арттыруға, эмоционалдық тұрақтылықты дамытуға және цифрлық трансформация жағдайында педагогтердің кәсіби дамуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Қазіргі жоғары білім беру жүйесіндегі цифрлық трансформация және жасанды интеллект технологияларының қарқынды дамуы оқытушылардың кәсіби қызметіне жаңа талаптар қоюда. Мұндай жағдайда жоғары мектеп оқытушыларының кәсіби белсенділігін арттыру, олардың эмоционалдық тұрақтылығын сақтау және кәсіби мотивациясын қолдау білім беру ұйымдарының стратегиялық міндеттерінің біріне айналып отыр. Осы тұрғыдан алғанда эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық технологияларды пайдалану оқытушылардың кәсіби әлеуетін дамытудың перспективалы бағыты ретінде қарастырылды.

Зерттеу барысында эмоционалды интеллект, цифрлық технологиялар және кәсіби белсенділік арасындағы өзара байланыс кешенді түрде талданды. Теориялық талдау нәтижелері эмоционалды интеллекттің оқытушылардың кәсіби қызмет тиімділігіне, коммуникациялық мәдениетіне, кәсіби мотивациясына және инновациялық қызметке қатысуына тікелей әсер ететінін көрсетті. Сонымен қатар цифрлық технологиялардың педагогтердің кәсіби қызметін ұйымдастырудағы рөлі және олардың кәсіби дамуы қолдаудағы мүмкіндіктері анықталды.

Жүргізілген эмпирикалық зерттеу нәтижелері жоғары мектеп оқытушыларының эмоционалды интеллект деңгейі мен кәсіби белсенділігі арасында оң байланыс бар екенін дәлелдеді. Эмоционалды интеллект деңгейі жоғары оқытушылар кәсіби даму бағдарламаларына белсенді қатысып, цифрлық технологияларды жиі қолданатыны және инновациялық қызметке көбірек тартылатыны анықталды. Сонымен қатар цифрлық құралдарды жүйелі пайдаланатын педагогтердің кәсіби мотивациясы мен еңбек нәтижелілігі жоғары екендігі байқалды.

Зерттеу барысында ұсынылған эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық технологияларды қолданудың педагогикалық моделі өзінің тиімділігін көрсетті. Модельдің мотивациялық, танымдық, технологиялық және рефлексиялық компоненттері оқытушылардың кәсіби дамуын кешенді түрде қолдауға мүмкіндік берді. Әсіресе цифрлық коучинг құралдары, жасанды интеллект негізіндегі ассистенттер, кәсіби рефлексия платформалары және аналитикалық жүйелер оқытушылардың кәсіби белсенділігін арттыруда маңызды нәтиже көрсетті. Эксперименттік жұмыстың нәтижелері эмоционалды интеллектке бағытталған цифрлық технологияларды қолдану оқытушылардың кәсіби мотивациясының, эмоционалдық тұрақтылығының және кәсіби белсенділігінің статистикалық тұрғыдан мәнді өсуіне ықпал еткенін дәлелдеді. Эксперименттік топта эмоционалды интеллект көрсеткіштері мен кәсіби белсенділік деңгейінің жоғарылауы ұсынылған педагогикалық тәсілдің тиімділігін растады. Зерттеудің ғылыми жаңалығы эмоционалды интеллект, цифрлық технологиялар және кәсіби белсенділік арасындағы өзара байланысты жоғары білім беру жағдайында кешенді түрде қарастырумен сипатталады. Сонымен қатар алғаш рет жоғары мектеп оқытушыларының кәсіби белсенділігін арттыруға бағытталған эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық технологияларды қолданудың педагогикалық моделі ұсынылды және оның тиімділігі тәжірибелік тұрғыдан дәлелденді. Зерттеудің практикалық маңыздылығы жоғары оқу орындарында оқытушылардың кәсіби дамуын ұйымдастыру жүйесін жетілдіруге бағытталған нақты ұсыныстармен айқындалады. Атап айтқанда, эмоционалды интеллектті дамытуға арналған бағдарламаларды енгізу, цифрлық коучинг платформаларын пайдалану, жасанды интеллект құралдарын кәсіби қызметке кіріктіру және оқытушылардың эмоционалдық әл-ауқатын мониторингтеуге арналған цифрлық жүйелерді қолдану ұсынылады. Сонымен қатар жоғары білім беру ұйымдарында эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық білім беру экожүйесін қалыптастыру қажеттілігі негізделді. Мұндай экожүйе оқытушылардың кәсіби дамуын қолдап қана қоймай, олардың кәсіби күйзелісінің алдын алуға, эмоционалдық тұрақтылығын нығайтуға және инновациялық қызметке қатысу белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу нәтижелері цифрландыру мен жасанды интеллект дәуірінде жоғары мектеп оқытушыларының кәсіби белсенділігін арттырудың тиімді жолдарының бірі эмоционалды

интеллекте негізделген цифрлық технологияларды мақсатты және жүйелі пайдалану екенін көрсетті. Сондықтан болашақта жоғары білім беру ұйымдарының кадрлық саясаты мен кәсіби даму стратегияларында эмоционалды интеллект пен цифрлық технологиялардың интеграциясына ерекше назар аудару қажет.

Болашақ зерттеулерде эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық технологиялардың ұзақ мерзімді әсерін зерттеу, жасанды интеллект құралдарының педагогтердің кәсіби әлеукаатына ықпалын бағалау және әртүрлі елдердің жоғары білім беру ұйымдары арасында салыстырмалы зерттеулер жүргізу маңызды ғылыми бағыттардың бірі болып табылады.

Осылайша, эмоционалды интеллектке негізделген цифрлық технологиялар жоғары мектеп оқытушыларының кәсіби белсенділігін арттырудың, кәсіби мотивациясын қолдаудың және білім беру сапасын жақсартудың тиімді педагогикалық құралы болып табылады.

Алғыс

Бұл мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті «Жас ғалым» гранттық қаржыландыруымен жарыққа шықты (Грант № AP25796537).

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі

- [1] *The Digital Transformation of Higher Education* <https://www.unesco.org/en/higher-education>
- [2] Peter Salovey, John D. Mayer. *Emotional Intelligence. Imagination, Cognition and Personality*, 1990. <https://doi.org/10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG>
- [3] Daniel Goleman. *Emotional Intelligence*. New York: Bantam Books, 1995. <https://www.danielgoleman.info/topics/emotional-intelligence>
- [4] Reuven Bar-On. *The Bar-On Model of Emotional-Social Intelligence*, 2006. <https://www.reuvenbaron.org/bar-on-model>
- [5] Marc A. Brackett. *Emotional Intelligence: Implications for Personal, Social, Academic and Workplace Success*, 2011. https://medicine.yale.edu/childstudy/people/marc_brackett/profile/
- [6] UNESCO. *Reimagining Our Futures Together*, 2021. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379707>
- [7] OECD. *AI and the Future of Skills*, 2023. <https://www.oecd.org/artificial-intelligence>
- [8] World Economic Forum. *Future of Jobs Report*, 2025. <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2025/>
- [9] Christina Maslach, Michael P. Leiter. *The Truth About Burnout: How Organizations Cause Personal Stress and What to Do About It*. San Francisco: Jossey-Bass, 2016. <https://www.wiley.com/en-us/The+Truth+About+Burnout-p-9781118046287>
- [10] OECD. *Artificial Intelligence and the Future of Teaching and Learning*. Paris: OECD Publishing, 2023. <https://www.oecd.org/education/artificial-intelligence-and-the-future-of-teaching-and-learning.htm>
- [11] UNESCO. *Guidance for Generative AI in Education and Research*. Paris: UNESCO, 2023. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693>
- [12] Redecker, C. (2017). *European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu*. <https://doi.org/10.2760/159770>
- [13] Schutte, N. S., Malouff, J. M., Hall, L. E., et al. (1998). *Development and Validation of a Measure of Emotional Intelligence*. *Personality and Individual Differences*, 25(2). [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(98\)00001-4](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(98)00001-4)
- [14] Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2020). *Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions*. *Contemporary Educational Psychology*. V61. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860>